

זהר הקדוש

עם ביאור
הפטר והכבוד

פרשת ואתחנן • סדר התפילה הרצויה לפני ה'

במאמר שלפנינו יבאר כמה דברים בצורת התפילה הרצויה לפני ה' יתברך, הנלמדים מתפילתם של משה רבינו וחזקיהו המלך, ויבואר בו עוד כמה דינים הנוגעים לענין התפילה. בתוך המאמר יבואר סדר הנהגת האדם מעת שכיבתו עד למחר לאחר תפילת שחרית, ובתחילת המאמר מקדים לדבר בשבח התורה.

על תפילת משה רבינו עליו השלום שיזכה ליכנס בארץ ישראל, נאמר בתורה (דברים ג כג-ד) 'וְאַתְּחַנֵּן אֶל ה' בַּעַת הַיּוֹם לֵאמֹר. אֲדֹנָי אֱלֹהִים אַתָּה הַחֲלוּת לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלָּה וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְמוֹעֲשֶׂיךָ וְכַגְבוֹרֹתֶיךָ וְגו'.

מסכם את ענין חשיבות התורה. (עיטא דבר נש בהאי עילמא) - העצה הנכונה שיבחר לו האדם בעולם הזה, הוא לאשתדל באורייתא ימא וליילי - לעסוק בתורה יומם ולילה, ולא יתעדי מנה - ולא יסור ממנה לרגע, ואפילו בעת עסקיו, הלא הוא דכתיב - כמו שכתוב (יהושע א ח) 'וְהָיִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה. וְאִי אַעֲדִי מִיָּנִיה אורייטא - ואם מסיר מעליו לימוד התורה, או אתפרש מנה - או אפילו נפרד ממנו רק לפי שעה, פאלו אתפרש מן חיי - הרי הוא כאילו נפרד מן החיים, כי התורה היא עץ החיים, והנפרד ממנה הרי הוא כאילו מסכן את עצמו בסכנת מות.

אחר שהקדים רבי יוסי שהתורה מלמדת את האדם העצה הנכונה ללכת בה בכל דרכיו, חוזר עתה לענין התפילה הנזכר בפסוק שהביא בתחילת המאמר. ובכדי לבאר אופן התפילה הראויה, מקדים לבאר את הסדר הראוי שיתנהג בו האדם משעה שהולך לישון בלילה, עד השעה שעומד להתפלל תפילת שחרית בקומה בבוקר. וכל זה הסדר הוא גם כן אחת מהעצות שהתורה מלמדת את האדם להתנהג בה.

תא חזי - בא וראה, עיטא דבר נש - העצה הנכונה שהתורה מלמדת את האדם היא, פד איהו סליק בליילא על ערסיה - שבשעה שעולה בלילה על מיטתו כדי לישן, בעי לקבלא עליה עול מלכותא דלעילא בלבא שלים - הרי הוא צריך לקבל עליו עול מלכות שמים בקריאת שמע שעל המטה בלב שלם, ולאקדמי למימסר גביה פקדונא דנפשיה - וצריך להקדים למסור את נפשו בפקדון לה' יתברך, על ידי אמירת הפסוק (תהלים לא ו) 'בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' אל אמת, קודם שתצא נפשו על ידי השינה, והא אוקמוה - וכמו שכבר נתבאר במקום אחר (לעיל קט), שטעם הדבר הוא בגין דכל עילמא טעמין טעמא דמותא - משום שכל העולם טועמים בשינת הלילה טעם מיתה, כי השינה היא אחת מששים במיתה, דהא אילנא דמותא שריא בעילמא - כי מידת המלכות הנקראת אילן המות שורה ושוולטת אז [ב-לילה] בעולם, וכל רוחא דבני נשא נפקין - וכל רוחות בני האדם יוצאים מגופם בעת שינתם, וסלקין ואתטמין גביה ועולים ונגזים למעלה אצל מידת המלכות, ובגין דאינון בפקדונא - ומשום שרוחות בני האדם נמסרו למידת המלכות בדרך פקדון, פלהו תיבין לאתרייהו - לכן הם חוזרים למקומם בשעה שמקיצים משנתם, כי מידת המלכות שנמסר הרוח אצלה בפקדון, נאמנת להחזיר את רוח האדם לבעליה בהקיצו משנתו. ונמצא שהעצה הזאת שהתורה מלמדת אותנו למסור את הנפש בפקדון לה' יתברך קודם השינה, היא המצלת את האדם מן המיתה.

אחר שביאר סדר שכיבת האדם, מבאר עתה סדר קימת האדם משנתו. תא חזי - בא וראה, פד אתער רוח צפון בפלגות ליליא - כאשר מתעורר ואתטמין גביה ועולים ונגזים למעלה אצל מידת המלכות, ובגין דאינון בפקדונא - ומשום שרוחות בני האדם נמסרו למידת המלכות בדרך פקדון, פלהו תיבין לאתרייהו - לכן הם חוזרים למקומם בשעה שמקיצים משנתם, כי מידת המלכות שנמסר הרוח אצלה בפקדון, נאמנת להחזיר את רוח האדם לבעליה בהקיצו משנתו. ונמצא שהעצה הזאת שהתורה מלמדת אותנו למסור את הנפש בפקדון לה' יתברך קודם השינה, היא המצלת את האדם מן המיתה.

אחר שביאר סדר שכיבת האדם, מבאר עתה סדר קימת האדם משנתו. תא חזי - בא וראה, פד אתער רוח צפון בפלגות ליליא - כאשר מתעורר ואתטמין גביה ועולים ונגזים למעלה אצל מידת המלכות, ובגין דאינון בפקדונא - ומשום שרוחות בני האדם נמסרו למידת המלכות בדרך פקדון, פלהו תיבין לאתרייהו - לכן הם חוזרים למקומם בשעה שמקיצים משנתם, כי מידת המלכות שנמסר הרוח אצלה בפקדון, נאמנת להחזיר את רוח האדם לבעליה בהקיצו משנתו. ונמצא שהעצה הזאת שהתורה מלמדת אותנו למסור את הנפש בפקדון לה' יתברך קודם השינה, היא המצלת את האדם מן המיתה.

וכאן באה התורה ללמדנו סדר תפילת משה רבינו, כדי שנלמוד ממנה כמה דברים לענין תפילת כל אדם, שתהא באופן הרצויה לפני ה' יתברך, וכפי שיבואר בדברי הזהר להלן.

וכדי לבאר ענייני התפילה הנלמד מפסוקים אלו, רבי יוסי פתח - הקדים להביא פסוק אחר העוסק בענין תפילת חזקיהו המלך, והוא שנאמר (ישעיה לח ב) 'וְיֹסֵב חֲזַקְיָהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה'.

ולהלן יבואר מה נלמד מפסוק זה לענין צורת תפילת האדם הרצויה לה' יתברך.

אחר שהביא פסוקים האלו שהתורה מלמדת בהם את האדם כיצד יסדר את תפילתו לפני הקב"ה באופן הראוי כדי שתתקבל תפילתו וכמו שיבואר להלן, מקדים עתה רבי יוסי לדבר בשבח התורה, שהיא הנותנת עצות לאדם כיצד יתנהג בכל ענייניו בכל זמן וזמן, כדי שיהיו מעשיו מרוצים ומקובלים לפני ה' יתברך.

תא חזי - בא וראה, כמה הוא חילא תקיפא דאורייתא - כמה חזק הוא כח ותוקף התורה, וכמה הוא עילא על פלא - וכמה כח התורה הוא נעלה מעל הכל, דכל מאן דאשתדל באורייתא לא דחיל מעלא ונתמאי - שכל מי שעוסק בתורה אינו מתיירא לא מן המקטרגים העליונים ולא מן המקטרגים התחתונים שבעולם הזה, ולא דחיל מערעורין בישין דעילמא ואינו מתיירא ממקרים רעים הבאים בעולם, אף לא מהפגעים הבאים להאדם בדרך מקרה כשהאדם מזדמן להיות במקום סכנה. בגין דאיהו אחיד באילנא דחיי - משום שהוא אחיד בתורה הנקרא 'עץ החיים', ואכיל מניה בכל יומא - ואוכל [נהנה] משפע התורה העליונה, שהיא מידת התפארת, בכל יום, ומכח שפע מידת התפארת ניצול ממקרים ופגעים רעים.

מוסיף לדבר בשבח התורה. דהא אורייתא אולף ליה לבר נש למיהך בארץ קשוט - כי התורה מלמדת את האדם לילך בדרך האמת, כדי שלא יחטא ולא יענש, אולף ליה עיטא היך יתוב קמי מאריה - ואם כבר חטא, התורה מלמדת לו עצה כיצד לשוב בתשובה לפני קונו על חטאיו, וכיצד לפרוש מן החטאים והאיסורים, (לכבטלה להייה גזרה) - ומלמדת לו כיצד להתפלל לבטל הגזירה ההיא, שנגזר עליו מחמת חטאיו שחטא קודם ששב בתשובה, ואפילו יתגזר עליה מותא - ואפילו נגזר עליו גזירת מיתה, פלא יתבטל ויסתלק מניה

הרוח מצד צפון לנשב בחצות הלילה, שהוא המבריק את כל כוחות הטומאה מן העולם, וְכִרְוֹא נָפִיק - והוא עת קריאת התרגול שהוא כרוז היוצא ומעורר את בני האדם משינתם, וְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֲתִי לְגַנְתָּא דְעָדָן - והקב"ה בא אז לגן עדן לְאַשְׁתַּעֲשְׂעָא בְּרוּחִיהוֹן דְּצַדִּיקָא - להשתעשע ברוחות הצדיקים, כְּדִין מִתְּכוּוֹנִי כָּל בְּנֵי מִטְרוּנִיתָא, וְכָל בְּנֵי הֵיכְלָא - ואז בחצות הלילה מתכוונים הצדיקים, שהם בני המלכה ובני היכל העליון מצד שורש נשמתם, לְשַׁבְחָא לִיה לְמַלְכָּא קִדִּישָׁא - לשבח למלך הקדוש העליון, על ידי עסק התורה, וְכִדִּין כָּל אִינוֹן פְּקֻדוֹנִין דְּרוּחִין - ואז בחצות הלילה כל הפקדונות של הרוחות שיצאו בתחילת הלילה מגופות בני האדם בעת שינתם, דְּאַתְמַסְרִין בִּידָהּ - ונמסרו ביד מידת המלכות, כְּלָהוּ אֲתִיב לְמֵאֲרִיהוֹן - כולם חוזרים לבעליהם בחצות הלילה, וְרוּבָא דְבְנֵי עֲלָמָא מִתְּעַרְין בְּהֵיאָה שְׁעָתָא - ולכן רוב בני העולם מתעוררים משינתם באותה שעה של חצות הלילה, וְהָא פְּקֻדוֹנֵיהּ דְּכָלָהּ אֲתִיב לְגַבֵּיהּ - כי הרי הרוחות שלהם שהיו מופקדות אצל המלכות, מוחזרים להם עתה בחצות הלילה.

מבאר מה הן עבודות הצדיקים בחצות הלילה.

אִינוֹן דְּבְנֵי הֵיכְלָא עֲלָהּ - אלו הצדיקים שהם בני היכל העליון, קִיִּימִי בְּקִיּוּמֵיהוּ מִתְּעַרְי - מתעוררים משינתם וקמים בחצות הלילה, מִשְׁתַּדְּלִי בְּתוֹשְׁבַחָתָא דְּאֹרִייתָא - ומשתדלים לעסוק בשבח לימוד התורה, וּמִשְׁתַּתְּפִי בְּכִנְסַת יִשְׂרָאֵל - ומשתתפים על ידי לימודם בהקמת השכינה הנקראת 'כנסת ישראל' מגלותה, עַד דְּנִהֵיר יִמְמָא - ועוסקים בלימוד התורה עד אור הבוקר.

מוסיף לבאר מעלת הקמים בחצות הלילה.

כִּד אֲתִי צַפְרָא - ואז כשבא אור הבוקר, הרי הֵיא - השכינה, וְכָל אחד ואחד מישראל שעסקו בלילה בלימוד התורה, הנקראים בְּנֵי הֵיכְלָא דְמַלְכָּא - בני היכל המלך, מחמת היותם עוסקים בתיקון השכינה, כְּלָהוּ אֲתִינוּן לְגַבֵּי מַלְכָּא קִדִּישָׁא - כולם באים בבוקר לגבי [אל] המלך הקדוש שהוא זעיר אנפין, העומד להתייחד עם השכינה שהיא המלכה, וְאִינוֹן אֶקְרוּן בְּנֵי דְמַלְכָּא וּמִטְרוּנִיתָא - ואלו שעסקו בלילה בלימוד התורה נקראים בני המלך והמלכה, שהם זעיר אנפין ונוקבא, כי הם השושבינים הגורמים לייחד את המלכה עם המלך יחד, וְהָא אוֹקְמוּהּ - וכבר נתבאר כן במקום אחר (ראה ח"ב מו).

מבאר סדר הכנת האדם לתפילה.

כִּד אֲתִי צַפְרָא - כשבא הבוקר לפני התפילה, בְּעִי לְנִקְיָה גְרָמִיָה בְּכָלָא - בכל האופנים, דהיינו שינקת את גופו הגשמי, על ידי נטילת ידים ועשיית צרכיו, וגם יטהר את נפשו הרוחני באמירת הקרבנות כמו שזכיר להלן, וְלִמְיָן זִינְיָה - ולהזדיין בכלי זיין, שהם הציצית והתפילין שהאדם מתעטף בהם ומניחם קודם התפילה, לְאַשְׁתַּדְּלָא עִם מַלְכָּא קִדִּישָׁא - כדי להשתדל על ידם עם המלך

הקדוש שהוא זעיר אנפין, לייחד אותו עם המלכה שהיא המלכות, דְּהָא בְּלִיָּא - כי בלילה, שהוא זמן שליטת מידת המלכות אֲשְׁתַּדְּל בְּמִטְרוּנִיתָא - השתדל בעסק התורה עם המלכה שהיא מידת המלכות, כדי להעלותה ולהביאה אל המלך, הַשְׁתָּא - ועתה ביום שהוא זמן שליטת המלך שהוא מידת התפארת, אֲתִיָּא עִם מִטְרוּנִיתָא בא האדם עם המלכה, לְזוּגָא לָהּ עִם מַלְכָּא - לזווג ולייחד אותה עם המלך, על ידי תפילתו.

ממשיך לבאר סדר התפילה.

אֲתִי לְבִי כְּנִישְׁתָּא - האדם בא לבית הכנסת, מְדַבֵּי גְרָמִיָה בְּקֻרְבָּנִין - ומטהר את עצמו באמירת הקרבנות, מְשַׁבַּח בְּתוֹשְׁבַחְתֵּיהּ דְּדוֹד מַלְכָּא - ומשבח לה יתברך בפסוקי דזמרה שהם תשבחותיו של דוד המלך, אֲחִיד תְּפִלִּין בְּרִישִׁיָּה - והוא אחוז ומלוש בתפילין על ראשו, וְצִיצִית בְּגֻדְפִיָּה - ומעוטף בטלית שציצית תלוין בכנפיו, וְאוֹמֵר בפסוקי דזמרה מזמור 'תְּהִלָּה לְדוֹד' (תהלים קמה), וְהָא אוֹקְמוּהּ - וכבר נתבאר במקום אחר (ראה לעיל כב).

מבאר אופן תפילת העמידה.

אחר כך צִלִי צְלוֹתָא קָמִי מֵאֲרִיָּה - מתפלל תפילת שמונה עשרה לפני קונו, בְּצְלוֹתָא בְּעִי לְמִיקָם כְּגוֹנָא דְמַלְכָּא עֲלָא - וצריך לעמוד בעת התפילה, כעין מלאכי מעלה, לְאַתְחַבְרָא בְּהַדִּיָּהוּ - כדי להתחבר עם המלאכים, דְּאִינוֹן אֶקְרוּן הָעוֹמְדִים - שהם נקראים 'העומדים', כְּמָה דְּאֵתָא אֲמֵר - כמו שנאמר (זכריה ג ז) בַּפִּסּוֹק 'וְנָתַתִּי לָךְ מַהֲלָכִים בֵּין הָעוֹמְדִים', והיינו משום שמלאכי מעלה אין יושבים, ולעולם הם במצב של עמידה, ולכן גם האדם המתחבר עמהם בעת התפילה צריך לעמוד כמוהם. וְלִכְוֹנָא רְעוּתִיָּה קָמִי מֵאֲרִיָּה - ובעת התפילה צריך האדם לכון רצון לבו לפני קונו, וכעומד לקבל פני המלך העליון, וְיִתְבַּע בְּעוּתִיָּה - ואז יבקש את בקשתו בברכות האמצעיות שבתפילת שמונה עשרה, כי עומד עתה לפני המלך העליון, אשר כל השפע והברכות נשפעים ממנו.

מבאר שכן האדם הקם בחצות ועומד אח"כ בתפילה.

תָּא חַזִּי - בא וראה, בְּשַׁעֲתָא דְּבֵר נִשְׁ קָאִים בְּפִלְגוֹת לִילְיָא מְעַרְסִיָּה לְאַשְׁתַּדְּלָא בְּאֹרִייתָא - בשעה שהאדם קם ממיטתו בחצות הלילה כדי לעסוק בתורה, אז פְּרוּזָא קֵאֲרִי עֲלִיָּה - קורא עליו הכרוז של המלאכים העליונים, וְאֲמֵר הפסוק (תהלים קלד א) 'הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת ה' עַל יְדֵי הָעֶסֶק בְּתוֹרָה כָּל עַבְדֵי ה' - העובדים ה' הַעוֹמְדִים בְּבֵית ה' בְּלִילוֹת' - הקמים בלילות לעסוק בתורה בבית הכנסת או בבית המדרש הנקרא בית ה'. הַשְׁתָּא כִּד אֵיהּ קָאִים בְּצְלוֹתָא קָמִי מֵאֲרִיָּה - עתה בבוקר כשהאדם עומד בתפילה לפני קונו, הוּא פְּרוּזָא קֵאֲרִי עֲלִיָּה - אותו הכרוז העליון קורא עליו, וְאֲמֵר הפסוק 'וְנָתַתִּי לָךְ - לנשמתך מַהֲלָכִים - דרך להלוך ולעבור בֵּין הַמַּלְאִכִּים הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה', ותעלה אל גן עדן של מעלה, בשכר שאתה חולק כבוד למלך העליון לעמוד לפניו בתפילה.

וְכִרְוֹא נָפִיק. וְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֲתִי לְגַנְתָּא דְעָדָן לְאַשְׁתַּעֲשְׂעָא בְּרוּחִיהוֹן דְּצַדִּיקָא, כְּדִין מִתְּכוּוֹנִי (נ"א מתערי) כָּל בְּנֵי מִטְרוּנִיתָא, וְכָל בְּנֵי הֵיכְלָא, לְשַׁבְחָא לִיה לְמַלְכָּא קִדִּישָׁא. וְכִדִּין כָּל אִינוֹן פְּקֻדוֹנִין דְּרוּחִין דְּאַתְמַסְרִין בִּידָהּ, כְּלָהוּ אֲתִיב לְמֵאֲרִיהוֹן. וְרוּבָא דְבְנֵי עֲלָמָא מִתְּעַרְין בְּהֵיאָה שְׁעָתָא, וְהָא פְּקֻדוֹנֵיהּ דְּכָלָהּ אֲתִיב לְגַבֵּיהּ. אִינוֹן דְּבְנֵי הֵיכְלָא עֲלָהּ קִיִּימִי בְּקִיּוּמֵיהוּ, מִתְּעַרְי מִשְׁתַּדְּלִי בְּתוֹשְׁבַחָתָא דְּאֹרִייתָא, וּמִשְׁתַּתְּפִי בְּכִנְסַת יִשְׂרָאֵל, עַד דְּנִהֵיר יִמְמָא. כִּד אֲתִי צַפְרָא, הֵיא, וְכָל בְּנֵי הֵיכְלָא דְמַלְכָּא כְּלָהוּ אֲתִינוּן לְגַבֵּי מַלְכָּא קִדִּישָׁא, וְאִינוֹן אֶקְרוּן בְּנֵי דְמַלְכָּא וּמִטְרוּנִיתָא. וְהָא אוֹקְמוּהּ. כִּד אֲתִי צַפְרָא, בְּעִי לְנִקְיָה גְרָמִיָּה בְּכָלָא, וְלִמְיָן זִינְיָה, לְאַשְׁתַּדְּלָא עִם מַלְכָּא קִדִּישָׁא, דְּהָא בְּלִיָּא אֲשְׁתַּדְּל בְּמִטְרוּנִיתָא. הַשְׁתָּא אֲתִיָּא עִם מִטְרוּנִיתָא, לְזוּגָא לָהּ עִם מַלְכָּא.

אֲתִי לְבִי כְּנִישְׁתָּא, מְדַבֵּי גְרָמִיָּה בְּקֻרְבָּנִין, מְשַׁבַּח בְּתוֹשְׁבַחְתֵּיהּ דְּדוֹד מַלְכָּא. אֲחִיד תְּפִלִּין בְּרִישִׁיָּה, (ס"א בידה וברישיה) וְצִיצִית בְּגֻדְפִיָּה, וְאוֹמֵר 'תְּהִלָּה לְדוֹד'. וְהָא אוֹקְמוּהּ. צִלִּי צְלוֹתָא קָמִי מֵאֲרִיָּה, בְּצְלוֹתָא בְּעִי לְמִיקָם, כְּגוֹנָא (ס"א בזווגא) דְּמַלְכָּא עֲלָא, לְאַתְחַבְרָא בְּהַדִּיָּהוּ, דְּאִינוֹן אֶקְרוּן הָעוֹמְדִים, כְּמָה דְּאֵתָא אֲמֵר, (זכריה ג ז) 'וְנָתַתִּי לָךְ מַהֲלָכִים בֵּין הָעוֹמְדִים'. וְלִכְוֹנָא רְעוּתִיָּה קָמִי מֵאֲרִיָּה, וְיִתְבַּע בְּעוּתִיָּה. תָּא חַזִּי, בְּשַׁעֲתָא דְּבֵר נִשְׁ קָאִים בְּפִלְגוֹת לִילְיָא מְעַרְסִיָּה, לְאַשְׁתַּדְּלָא בְּאֹרִייתָא, פְּרוּזָא קֵאֲרִי עֲלִיָּה וְאֲמֵר, (תהלים קלד א) 'הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת ה' כָּל עַבְדֵי ה' הַעוֹמְדִים בְּבֵית ה' בְּלִילוֹת. הַשְׁתָּא כִּד אֵיהּ קָאִים בְּצְלוֹתָא קָמִי מֵאֲרִיָּה, הוּא פְּרוּזָא קֵאֲרִי עֲלִיָּה וְאֲמֵר, 'וְנָתַתִּי לָךְ מַהֲלָכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה'.

הַשְׁתָּא כִּד אֵיהּ קָאִים בְּצְלוֹתָא קָמִי מֵאֲרִיָּה - עתה בבוקר כשהאדם עומד בתפילה לפני קונו, הוּא פְּרוּזָא קֵאֲרִי עֲלִיָּה - אותו הכרוז העליון קורא עליו, וְאֲמֵר הפסוק 'וְנָתַתִּי לָךְ - לנשמתך מַהֲלָכִים - דרך להלוך ולעבור בֵּין הַמַּלְאִכִּים הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה', ותעלה אל גן עדן של מעלה, בשכר שאתה חולק כבוד למלך העליון לעמוד לפניו בתפילה.

אז צריך לנקות ולטהר את עצמו על ידי נטילת ידים ועשיית צרכיו, וגם יטהר את נפשו הרוחני באמירת הקרבנות כמו שזכיר להלן, וְלִמְיָן זִינְיָה - ולהזדיין בכלי זיין, שהם הציצית והתפילין שהאדם מתעטף בהם ומניחם קודם התפילה, לְאַשְׁתַּדְּלָא עִם מַלְכָּא קִדִּישָׁא - כדי להשתדל על ידם עם המלך

נפשי צמאה לדעת
כל רז סודך

זוהר הקדוש המבואר < עם פירוש "הכתר והכבוד" >
ביאור בשפה ברורה הפותח את לב הלומד, עם מקורות וביאורים על פי גדולי המפרשים

